

Politicorum Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. VIII. Certæ morum Regulæ studiosis præscribendæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

Iosiphis, vel in Republica administranda, vel in carmine panningo, vel in artibus exercendis. Adeo ut vitiis atque his infestarentur, ceteri inter heros de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisset natura purior, & morbum comitiale sacrum ab illo, & Herculeum Prisci nominauere. Puerorum quoque motus idem hoc explicat, & eruptio ulcerum, que mortem interdum antecedit. Id etsi plerisque atra bile consitit. Et Lysandro Lacedemonio proxime ante obitum genus id ulcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem, quorum alter permutu ad insaniam prorupit, alter loca persequebatur deserta. Vnde illud Homeris:

Αὐτὸς ἐπεὶ γένεται τοῖς οὔτοις ἀπόλυθετο πάσι τοῖς αἰσθαντο,
Ὕπο δὲ κατηδίον τὸ Λάθον οὔτοις ἀλάτο,
Οὐ δημητρίων πάσιν διθέσθων τὰ λεύκαν.

Quin etiam plerisque alios ex herorum ordine morbo eodem laborasse comptum est. Annis vero posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes hoc fuisse habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi, ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte naturae in eos ipsis affectus perspicue vergunt: omnes tamen sere, ut dictum iam est, natura huiusmodi existere.

Nimum ingeniosi furentur. Ergo causam referit in bilem, θεοῖς δὲ λιαν πολλὰ, καὶ δεργά, μανικοῖς ἐνθυμίαις, καὶ εργατικοῖς, καὶ εὐνήτοις τοῖς δουλεῦσαις, καὶ τοῖς ἐμβληματοῖς. Quibus valde multa, calidag, bilis mest, maniaci, & ingeniosi, & amatores, & ad iram, cupiditatisq; propensi sunt. Nec aliter Plato Magister Aristoteles, cum eos ait pollere ingenio, qui furore corripi, & concitari solent. Democritus quoq; censuit, ingeniosissimos quoq; furore corripi solitos, quod si accutius causam cognoscere tibi animus est, Caelium consulit lib. 17. var. lect. cap. 5.

His etiam hoc addendum maxima ingenia crebro desultoria esse, volatrica, semper in motu, celeriter faſidiri praefentia, qua leuitas, & inconstantia non in disciplinis modo proferuntur, sed Rempublicam interdum conturbant. Itaque qui ingeniosi sunt, ingenti cura ad virtutem, instituantur. Quod si ad Rempublicam veniant, recte conuenient in eos illud: Quod de suo Themistocle dicebat prudens preceptor. Tu fili, nihil mediocre eris, sed vel magnum patet laumen, vel magna pestis. Itaque ingenium æquabile, constans, bonum, quod labor prouehat, excusatque quam nimis celere, versatile, acutum, promptum malo. Magnitudo ingenii, si abest virtus, magnos errores gignit.

Precox sapientia liberorum fallo gaudio parentes tollit. S. Deniq; maxima ingenia solent etiam esse præcoccia, atque talia sunt, brevia sunt, & euanida. Hermogenes annorum octodecim, Rhetoricon conficiunt, quæ ab omnibus cum admiratione legebatur, magni q; in honore fuit, prodigo prematuræ eruditio, & eloquentia, sed anno attatis vicefimo quarto, mente lapidus deridiculò fuit. Iocis etiam exagitatus, aliud dicebant, recte Homerum verba, λόγις τε τετράντα vocatæ, quod ea velut alas Hermogenes abiecerit. Alii δέ εργονόντες εν παισι γέρον, εν γέρον παισι. Hermogenes cum inter pueros puerageret, senex, cum inter senes senex, puer erat. Seneca egregie decribit præcocciosos illos fructus, de conf. ad Marcian. cap. 23. Quid tu, Marcia, cum videres senilem in iuvene prudentiam, victorem omnium voluntatum animum, emendatum, carentem virtutem, diutinas sine auaritia, honores sine ambitione, voluptates sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum soſpitem posse contingere? Quicquid ad summum peruenit, ad exitum properat. Eripit se, auferit, ex oculis perfecta virtus: nec ultimum tempus expectant, que in primo maturerunt. Ignis quo clarior fulgit, citius extinguitur: vivacior est, qui cum lenta, difficultate, materia commixtus, famog, demersus, ex sordido lucet: eadem enim detinet cauſa, que maligne alit: sic ingenia quo illustriora, breuiora sunt. Nam vbi incremento locus non est, vicinus occafus est. Fabianus ait, quod nostri quoque parentes vide, puerum Roma fuisse, statuta in genito viri: sed hic

cito decepit, & moriturum breui nemo non prudens dixit: non poterat enim ad ilam etatem peruenire, quam præcepit. Ita est indicium imminentis exitiū maturitas, & appetit finis, vbi incrementa consumpta sunt.

Quod de corpore fieri cernimus, id de ingenio quoque, quod à corporis constitutione, & temperatu dependet, dicendum esse, multorum detrimenta docuerunt.

C A P V T VIII.

Certa morum Regulae Studiosis prescribende.

S. I. **A**CADEMIAE per Europam optimis legibus, institutisque fundatae, ac munite sunt, omnibus etiam Gymnasiis particularibus tanquam cuidam Reipublicæ parti sua statuta, & regulæ leguntur. Mihi sane videtur Christiani, ac studiori adolescentis officium complexa Societas iis legibus quas auditoribus suis prescripsit. Sunt autem hoc ordine descriptæ.

REGULA PRIMA.

Qui discendi causa Societatis Iesu Gymnasium frequentant, intelligent, Deo iuvante, non minus curatum iri pro viribus, ut pietate ceterisque virtutibus, quam ut ingenio artibus imbuantur.

Duplex adeundum Gymnasi finis, primus & optimus: Virtus pietasque, secundarius, eruditio. Merito sane; Litera sine virtute callidū magis faciunt, quam bonum. Onerant, non iuvant Rem publicam. Turpe Seneca iudicabat esse: Venire cum tabellis ad philosophum, vt verba, non res excipiunt. Idem esse debet docenti, & discenti finis, idem propositum; Prodeste vult doctor, proficere discipulus, infundere hic virtutem, ille recipere. Sic vero habent regula communis præceptorum studiorum inferiorum. 1. Adolescentes, qui in Societatis disciplinam traditi sunt, sic Magister instruit, ut via cum litteris mores, etiam Christianis dignos in primis hauriant.

Rationes quibus id consequantur prescribunt regulæ sequentes:

1. Feratur autem eius peculiaris intentio, tam in lectionibus, cum se occasio obtulerit, quam extra eas, ad teneras adolescentium mentes obsequio, & avori Dei, ac virtutum, quibus ei placere oportet, preparandas: sed præcipue ea, que sequuntur, obseruet.

2. Orationem breuem ante schole initium dicat aliquis, ad id institutam: quam Preceptor, & Discipuli omnes aperto capite, & flexis genibus attente audient: ante lectionis vero initium, ipse præceptor signo crucis se muniat aperto capite, & incipiat.

3. Missa & concioni curvet ut intersint omnes, missa quidem quotidie, concioni vero diebus festis: ad quam præterea bis saltem singulis hebdomadis eos in quadragesima mittat, aut etiam pro regionis consuetudine ducat.

4. Doctrina Christiana in clasibus presertim Grammatica, vel etiam in aliis si opus sit, feria sexta, aut sabbatho ediscatur, ac memoriter recitat, nisi forte aliubi, & a nouis discipulis etiam saepius recitanda videretur.

5. Piam cohortationem, vel doctrina explicationem feria item sexta, aut sabbatho habeat per semiboram: horretur autem potissimum ad orandum Deum quotidie, præcipue vero ad coronam B. Virginis, aut officium quotidie recitandum, ad excutiendam conscientiam vesperi, ad sacramenta penitentia, & Eucharistia frequenter, ac rite obuenias; ad vitandas noxias consuetudines, ad virtutum detestationem, ad virtutes denique colendas Christiano homine dignas.

6. Priuatis etiam colloquis eadem ad pietatem pertinencia inculcat, ita tamen, ut nullum ad religionem nostram videat-

Θεον τελε,
γένεται
περιξει
διατε
cole, & o
mnia facies
Deo fauete.

Sapientia
fundamen
tum pietas.

Inuenimus
in cruce
gloriam,
nobis qui
saluamur
Dei virtus
est.

In loco ob
latio mun
da offertur.

Pietas o
mnibus,
certi ordi
nis cerimo
nia nulli
suadenda
sunt.

videatur allicere: sed si quid huiusmodi cognoverit, ad confessarium reciat.

7. Litaniae Beatisme Virginis Sabbatho sub vesperum in sua classe recitari inbeat, vel, si moris sit, in templum ad easdem cum ceteris audiendis ducat: pietatem vero in eandem Virginem, & Angelam etiam custoden discipulis diligenter suadeat.

8. Lectionem spiritualem prefertim de sanctorum virtutis reverenter comedet: contra vero non soli ipse ab impuris scriptoribus, & omnino in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, iuuentuti prelegendis abstineat, sed ab ipsis etiam extra scholam legendis discipulos, quam maxime potest, deterreat.

9. Confessiones singulis mensibus ut à nemine omittantur efficiat: iubebit autem eos tradere suum in schedula descripsum nomen, cognomen, & classem Confessarius; ut schedulas postea recognoscens, quinam defuerint, intelligat.

10. Oret Deum sepe pro suis discipulis, eosque religiose vita sua exemplis edificet.

Nec mirari quempiam oportet, tanta nobis cura esse pietatem, & virtutem, cum id omnibus proposatum esse debeat, ut vivere potius, quam disputatione norint. Turpe est quosdā multos annos in sacrario virtutum confessisse, & ne colore quidem duxisse. Re-

Auditores
habent Gy-
mnasia
multos, at
paucos di-
scipulos.

Quod semi-
nantis simi-
litudine
Christus
expresit, id
suis verbis
Seneca.

Prehendit id olim Seneca Ep. 108. *Quid ni nouerim? pertinacissimos quidem, & aspidos: quos ego no discipulos philosophoribus, sed iniquilinos voco. Quidam veniunt ut audiunt, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magna hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola, diuersorum orti sit. Non id agunt, ut aliqua illuc virtus deponant, ut aliquam legem vite accipiunt, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurum perfruantur. Aliqui tamen cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiunt, sed verba: qua tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiunt. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transirent in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent Phrygii ibicinis sono semiuiri, & ex imperio sarentes. Rapit illos, instigatq; rerum pulchritudo, non verborum inanum suum. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, suauit protinus, que audias sacre. Affectuntur illi: & sint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non imperium insignem protinus populus honesti diffusa recipiat. Paucullam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutis: omnes ad omnia ista natu sumus: cum irritator accedit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.*

Sicutur gentilibus philosophis cura fuit, ut virtutibus, aut sane virtutum colore adolescentes imbuerent, multo id magis ad Christianos professores pertinebit, hos enim religionis sanctitas, officii obligatio, parentibus debita fidelitas impellere debet, ut primam viuendi rationem esse ducant.

REGULA II.

§. 2. Eam quisque classem frequentabit, quo illi post examen à Prefecto fuerit assignata.

Iure optimo, ac merito, qui enim se præceptoris committit, ut ab eo scientiarum pulcherrimarum decora, laurumq; capiat, non potest illi præscribere quia methodo docendum sit. Ignarus via ductor non debet esse illius, qui omnia indicia, omnes mercuriales acerios cognitos habet. Magnus error aliquando auctorum, sapientum parentum, Velle magistro, aliquando, & Academiis præscribere. Qui ordinem tradendarum disciplinarum magistro præscribit, quamvis indectorem se fateatur professione discendi, sapientiorem tamen docendi proficitur. Tumor ille animi disciplinis plurimum obstar. Dum quisque altiore gradum scholarum ante annos, scientiamq; confondere nititur, fundamenta non discit, ideoq; nec superiora intelligit. Hunc, inquit, præceptore non intelligo, has tricas non capio. De le quisq; vix in corrupe iudicat, maxime de ingenio, cuius amandi, pu-

blicandique immane cacoethes omnibus est insitum.

Geometricis ἀναντοστη, & commentationibus se Alexander aliquando dediderat, cumque, ut fit in rebus abstrusissimis, summe difficultates, attentionem, subtilitatemq; sumimam requirent. Regio fastu docenti imperabat, clarius ut illa diceret: cui ille vere ac recte: *Omnia illa, omnibus que difficilia esse, nec enim fortuna ingenium præstat, sed fastu sapientia obvoluta. Praeceptorē igitur habeat, qui necessaria doceat, qui fundamenta ponat, quae si falsa, ruinam struit, qui altius extulit ad fiduciam doctrina. Optime proficiunt, qui primi laboris opera, tardius conspicunt. Qui affectum in diotam angusti colli, vinum infundit, præcipuum partem perdit. Modum ingenii iuvant, quæ accommodata sunt, moderato labore acuuntur, maius sub fasce cadunt. Plurimiis properatio obfuit, dum mutatione scholarum, profectum aestimant: quasi studii per non eundem in locum indoctus penetrare possit.*

REGULA III.

§. 3. Singuli saltē mensibus, omnes peccata confiteantur, ac Missa sacrificio quotidie constituta hora, concioni vero diebus festis, decenter interficiunt:

Tria illa continet: Sacra exomologeos menstruae, sacra missa quotidiana, sacra concionis per ferias dies praæceptum. Ita constit. p. 4. c. 16. Diligenter curio ad patetur, ut qui litteras discendi gratia ad Vniuersitatem Societatis nitentiam, se conferunt, simul cum illis bonis, ac Christianis dignos mores & deuotio addiscant: ad quod multum iuuerit, si omnes singuli saltē nem eximisibus semel ad confessionis sacramentū accedunt, si Missam rat. quotidie, concione singulis diebus festis (cum ea fieri) audiunt. Ex præceptoribus autē quisq; hoc a suis discipulis præstari curabit.

Adiungit constitutionum declaratio, si quis illa non præfuerit, atque etiam dissolutus, & aliis officiis sit, expellendum ē scholis.

Non ignorō hac ab hereticis rideri, diris deuotis, à politicos contemni, à leibus negligenter obiri: At Societas haberet ea in re multos, & præclaros autores. Primo confessio à prima Ecclesia in vī fuit. Primus Clem. Ep. i. ad Iacob. Dionys. ad Demophilum, Orig. in Psal. 32. Eufl. 5. c. 27. & l. 6. c. 27. Cypr. l. de lapsis. Suetonius. Vider Deus corda, & pectora singulorum, & iudicatur est, tenuit. non tantum defactis, sed & de verbis, & de cogitationibus nostris, omnium mentes, voluntatesq; conceptas in ipsis adhuc clausi pectora latebris intuetur. Denique quanto & fide magis, & timore meliores sunt, qui quamvis nulla sacrificij aut nesciunt libelli facinore constricti: quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud prædicatorum dolenter & simpliciter cōfessantes, ex homologis conscienti faciunt, animi sui pondus confitebantur, salutarem medelam parvus licet, & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse; Deus non deridetur.

§. 4. Verum religionis controversias nunc attingeri institutum meum non est: nec vero necessarium est. Ipsi enim confessionis Catholicae irrufores hoc anno, quo opinionis sua Iubilæum imaginantur, in programmate die tricesimo Octobris affixo, confessionem præscribunt.

Ergo ad remissionem peccatorum necessaria confessio, ut vere Augustin. l. 50. hom. 49. Nemo sibi Confessio dicat, occulite ago, apud Deum ago, nouit Deus qui mihi ignoscit, nisi immutata in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quia soluerit in frustant terra, soluta erit in celo. Ergo sine causa sunt claves dæti Eccl. 2. 19. verba Christi: Frustramus Euangelium Dei! Frustramus verba Christi? sicut.

§. 5. Cum autem menstrua confessionem requiri mus, idcirco facimus, ut maiore puritate Deo seruant, delicta fugiant, contra tentationes Diaboli, mundiq; Confessio insultus instruantur. Magnum frenum est peccatu, cura freni aliena præfentia, magnum etiam si nouit peccati forte est peccatum quandoque accusatore, & testem. Constat sane illo remedio plurimos a peccatis retrahi, dum timent, nullum esse ullius criminis secretum. Nec graue igitur videri debet nec malis, nec bonis. Non manus, quia nihil illis utilius, quam continuo contumacia exire,

exire, liberari morbo, Deum sentire placatum, Diabolus dominatum excutere.

Qui differt penitentiam Dei contemnit.

Non bonis, hoc est, pauca, vel levia peccantibus, (nemo enim non peccat) facile est enim a leuius, & quotidiani absoluī. D. Chrysostomus, Hieronymus, aliis suadent, ut cum quipiam peccatum commisrit, primo quoq; tempore, te sacerdotum curationi submittat, si enim te serpens virulenta lingua percuterit, nō annos, non menses, ne dies, ne horas quidem exspectas, sed veneno nondum ad vitalia diffuso remedia exquiris, vulnera autem, tartareo dente anguis antiqui, anima intima fixum penetralibus, aeternae mortis periculo desaeuiens negliges?

Studio accedit, quod appetit immundus.

§. 6. Alterum est, ut missa sacrificio quotidie intersint. Mallem bonis literis tempus illud impendi, obicit Politicus. Imo tempus summo bono impenditur, a quo & litera, & animus literarum capax. Quantum est, quod de viginti quatuor horis, dimidia numinis cultui consecratur? Si bonorum decimas Deo reddere iustū, cur tibi nimium videtur, temporis quadragesimas octauas dedicare illi, in quo vivimus, & sumus, qui nobis spacia temporum extendit, qui solem suum oriri facit super iustos & iniustos? Potentissimum autem orationis genus est, cum Deo praesente oblationis tempore vota funduntur. Aestimauit hoc suis numeris Sanctus Chrysostomus hom. 24. in 1. Cor. Accedamus ergo ad eum cum feruore, & ardente charitate, ne subeamus supplicium. Nam quo fuerimus maioribus affecti beneficiis, eo magis puniemur, quando visi fuerimus indigni beneficio. Hoc corpus, etiam iacens in praesepi, reveri sunt Magi: & viri impj, & barbari patria, & domo relicta, & longam viam conferunt, & cum venient, cum multo metu & timore adorant. Imitemur ergo vel barbaros, nos calorum cives. Nam illi quidem, cum & in praesepi vidissent, & in tugurio, neg, tale quicquā vidissent, quale nunc, cum magna accesserunt reverentia. Tu autem non in praesepi vides, sed in altari, non feminam eum tenetem, sed sacerdotem astantem, & spiritum cum magna copia, ea qua sunt propria superuolantem. Non solummodo hoc ipsum corpus vides sicut illi, sed nostri ius & virtutem, & dispensationem, & nihil ignoras ex iis que per ipsum effeta sunt, vt qui in omnibus mysteriis sis exacte & accurate initiatus. Nos ergo ipso excitemus, & formidemus, & longe maiorem, quam illi barbari, ostendamus reverentiam, ne sit temere & inconsiderate accesserimus, in nostrum caput ignem congeramus.

Etsi 6. de sacerdotio. Per id tempus, & Angelis sacerdoti aſſident, & caelum potefstatum viuens ſuord clamores exigit, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum chorus plenus est: id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo ſacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, & commemorantem quendam audiui, cum diceret ſenem quendam, virum admirabilem, ac cui reuelationum mysteria multa diuinis fuſſent delecta, ſibi narrasse, ſe, tali olim viſione dignū habitum a Deo ſuſſe; ac per illud quidem tempus drepente Angelorum multitudinem conſpiffe (quotuſus affectus humani ferre poterat) fulgentibus uestibus inductorum, altare ipsum circumdantium: denique ſic capite inclinatorum, vt ſi quis milites preſente Rege flantes videat.

Maior est publicarum precū gratia.

Quid igitur mirum, ſi ad Christum, qui quotidie incruento ſacrificio offertur, & ſumitur, nos quotidianie discipulos ducimus: eos illi ſumimus, cum illis, & pro illis oramus. Olim multi omni die Eucharistia animas reficiebant, etiam domi ſecto: Nos faltem haec tenus maiores imitemur, ut publicae Liturgiae preces iungamus.

§. 7. Tertium est ut ſacrae concioni diebus festis interfint. Accedit enim animos, & pectora ignis ille diuinus, oleum est caritatis ſenſim refiſcentis. Amb. ſer. 18. in illa verba: Ignitum eloquim ruum. Accende hunc primū ignem in mentibus tuis, ut Christi tibi lumen effulget. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vt enim ſermo diuinus, ut corrigit conſientiam peccatoris, non exurit ut per-

dat. Hic ignis hebetare, hic ignis extingue materialium ſeu flammarum conſuetū incendia. Deniq; Hebrei hoc igne ſuccēſti, fornaci ardenti vaporem nec timere, nec ſentire potuerunt. Merito ergo bonus ſeruus, diliget ignitum Domini eloquium, quo induatur charitas, que excludit timorem. Pulchre autem addidit, nimis; quia omnis quidem docto inflammat audientis affectum, ſed ſupra omnes est ſermo Dei, diuifiones artuum & intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo deſcribe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accedit, vel quod illuminat audientes.

Concilium Tridentinum nō studioſos modo, ſed omnes omnino fideles, ad ſacras conciones inuitat. Quia vero Christiana Reipublica non minus neceſſaria eſt praedatio Euangeli, quam lectione, & hoc eſt præcipuum Episcoporum munus; flatuit & decreuit eadem ſancta Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiæ Prælatos teneri per ſeipſos, ſi legitime impediti non fuerint, ad praedicandum sanctum Iesu Christi Euangeliū. Si vero contingit Episcopos, & alios prædictos legitimo detineri impedimento: iuxta formam generalis Concilij viros idoneos affumere teneantur, ad huiusmodi praedicationis officium ſublittere exequendum.

REGVL A IV.

§. 8. Explicationi Catechismi ſingulis hebdomadiis omnes interſint, eiusque compendium edificant, ut à Magistris fuerit conſtitutum.

Ita quoq; regula quarta præceptorum præſcribit. Id frequenter animo reuolunt ſuo, tam præceptor, quam auditor, maiore cura erudiendis eſcē doctrina Christiana eos, qui iam olim characterem domini, telleſtam imperatoris ſui receperunt, quam ſint illi, qui ex Iudeis, aut gentibus ad Ecclesiā aspirant. Tirones enim quiriam ſacramentum dixerunt, quiq; in legiones Ecclesiæ cooptati ſunt, ad quotidianam pugnam inſtruendi, & roborandi ſunt, nec enim in leges Imperatoris, ſine communī caſtorum periculo committunt. Qui iam fratres ſunt, animū fraternum docentis requirunt. Scriptit Augustinus librum de Catechizandis rudibus, in quo & rationem catechizandi, edocet, & contra falſidium, eadem ſemper repetentem armat catechiftas.

Quicunq; magister in ſacra fide paruulos inſtruit, ſummo opere tediū uitabit, quo fit, ut nec eloquenter, hoc eſt accommodare ad paruolorum captum dicat, & languide ſerpat oratio, quæ in audientibus oſſitantiam, nō alacritatem pariat. Inſigne documentum eſt Augustin. lib. de catechizandis rudibus c. 12. Ian vero ſi vſitata, & paruuli congruentia ſepe reperere faſtidim, congruamus eis per fraternum, paternum, maternumq; amorem, & copulati corde eorū etiam nobis noua videsbuntur. Tantum enim valet animi compatiens affectus, vi cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis diſcentibus, habitemus in inuicem: atq; ita & illi que audiunt, quaſi loquantur in nobis, & nos cuī illi diſcamus quodammodo, qua docemus. Nonne accidere hoc ſolet, cum loca quædam ampla, & pulchra, vel vrium vel agrorum, que tam nos ſepe videndo ſine aliqua volupate præteribamus, oſtentim eis qui anteū nunquam videant, vt noſtra delectatio, in eorum nouitatibus delectatione renovetur? Et tanto magis, quanto ſunt amiciores: quia per amoris vinculum, in quantum in illis ſumus, in tantum & nobis diu aufert. noua ſunt, que vetera fuerunt. Sed ſi in rebus contemplandis aliquantum proficiemus, iam nolumus eos quos diligimus letari & ſtipere, cum intuentur opera manuum hominum: ſed volumus eos in ipsam arcem, cofiliūm inſtitutoris attollere, atq; inde exurgere in admirationem, laudemq; omniceantis Dei, vbi amoris fructuofißimum finis eſt: quanto ergo magis delectari nos oportet, cum ipſum Dominū iam diſcre homines accedunt, proper quem diſcenda ſunt, quecumque diſcenda ſunt, & in eorum nouitate innovari, ut ſi frigidior eſt ſolito noſtra prædicatio, in ſolita eorum auditio feruerat.

Sacram lectionem viſitare ſedulos, in pangendis versibus laboriosos, tantuſi vitiis in græ- inſignes.

§. 9. Video nonnullos adolescentum in oratoria diuina ſtatim ſedulos, in pangendis versibus laboriosos, tantuſi vitiis in græ- inſignes.

Magna vis diuinorum eloquiorū, cum intima ſpiritu ſan- do concu- tinuntur.

Catechismo omnes inſtituendi.

Christianorum filij diligenter inſtituendi, quam catechumeni.

Alacritas Catechi- zanti ne- cessaria.

in græca lingua addiscenda etiam molestiarū viatores, in spinetis Dialecticæ, profundis Physicæ, arcanis Metaphysicæ, Mathematicisq; scientiis diligentibus, in sacra doctrina statim fatigari, vel enim omnino non veniendi causas prætexunt, vel cum venerint, aliorum animos vertunt, & circūspicendo, oscitandoque abire se velle, vel iniuit ostendunt. Illi se vel ostendunt magnis virtutis implicitos, vel ita peritius scientiarum honoribus inhiare, ut in Christiana professione, animos Ethnico gerant. Quid enim Deo tuo respondebis? Totos dies Tullium, aut Demosthenem voluis, poetarum fabulas cum suavitate carminis, & cerebrime cum veneno cœncio cupide eibis, Aristoteli, & Euclidis impallescis, habiturus hoc, ut quo plura didiceris, de pluribus dubites. Et eloquia domini, eloquia casta, dulcia super mel, præstantiora lapideo precio so contentinis?

*Qui Tullium
Christo anteponit,
Christianus non est.*

Grani morbo laborat, cui cibus optimus naufragium parat. Contingere illis solet, quod peregrinantibus, qui in hoc cumbunt, ut variolorum mores hominum, flumina, & oppida describant, patrimonii sui fines, & agrorum limites ignorant. Hinc nec conscientiam suam regere, nec rationem fidei reddere, nec Iudeo, vel hæretico, ne Idiotæ quidem respondere possunt. Quod eam ob cauam grauius est, quod auctoritatē habent oratorū, philosophorum, titulum magistrorum, in Christiana fide ignorantiam puerorum. Hinc tanti contemptus magnas dant poenas, interdum religionis naufragio, inscitiam suam mundo ostentantes.

Hoc itaque consilium omnibus Gymnasiis, atque Academiis salutare esse arbitror: Nullum ut ad superioriē scholam admittant, qui ea qua in religione tradit inferior classis, discere neglexerit. Sit examen non modo secularis eruditio, qua inflat, sed etiam sacræ, qua edificat. Nemo honoribus Academicis, titulique insigniatur, nisi se quantum oportet, etiam in Christiana doctrina exercuerit; Turpe est enim Christiano, si eum potius Platonis, aut Aristotelis, quam Christi discipulū Academia producat. Quorum enim scientiis turgidos, & opinionibus instabiles, in rem publicam adducere attinet, Christianæ veritatis ignarus?

REGVL A. V.

§. 10. Nemo ex nostris discipulis Gymnasium cum armis, gladioli, cultris, aut aliis eiusmodi, que pro locis, aut temporibus interdicta fuerint, ingrediatur.

Nemo miretur arma remoueri à Gymnasiis; quia nec militem, nec pugilem instruimus. Et sine causa arma eo feruntur, ubi pugnare non licet. Pompeius philosofo fasces cum securibus submisit, & iam re, atque adeo nomine Magnus erat, quo minus ferendum est, adolescentulos, gladiolos, aut scias in sapientia sacrario ostentare, quod tamē rarum est, & non eorum, qui bellieq; rei student, sed quos inanis iactantia ferro alligavit. Vidi qui hanc legem sua dignirati aduersam existimauerit, & per aream gladiatus inambulabat. Tun' me disinges? arma auelli non magis, quam membra mīhi nobilitas patitur. Erras o adolescentis, arma generose ponuntur, cum lege ponuntur. Animositas est superba, inter tot inertes armatum te esse. Vide leges veteres, priuatiss adempta arma erant, fora, compita, vici, suburbana ab inermi nobilitate terebantur, in hostem arma fumeabant. Iustinianus nu. 17. cap. 17. Haec enim, conseruata apud te facient presentem tibi cingulum diuturnorem, & glorijsorem, si quidem super alia, neque armis vti aliquem non militante permittes aliquem. Armorum autem appellatio, non virique tantum scuta, & gladios, & galeas significat, sed & fustes, & lapides.

Priuatiss
arma ad-
empta fue-
re.

Sed cum priscum morem, qui hodieque multis in locis perdurat, nobis magnus auctor, ipse legislator exponat, idque de tota republica, quem nunc tamē

haudquaquam sequimur, ostendam non posse queri adolescentes humaniorum literarum, Philosophia, aut Theologiae, nec iuris quidem, & medicinae auditores, si ad inertes profectores, ad prudentiæ aram sine armis, furorū & cædium instrumentis accedant. Nouella igitur 85, sic haber: *Magnum Deum, & saluatorem nostrum Iesum Christum, & eum auxiliū semper inuocantes, studemus omnes subiectos nostros, quorum regimen creditit nobis Deus, illas, & sine calunnia custodire & inhibere bella, que per suam considerationem suscipient adversus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicum inferentes, tam quod fibimet inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus paruntur.*

C A P. I.

Volentes igitur huiusmodi mortibus homines liberare, prospicimus armis factura opus nullum priuatū operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armis factoriis, aut qui dicuntur fabricens, eos autem qui operantur arma nulli vendere priuato. Sed neq; qui in numeris constituti sunt armis factores, quos etiam deputatis appellant, qui de fisca annona accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solum diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero nouum aliquid faciunt, hoc offerri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento, adiiciendum ibi depositis publicis armis.

C A P. II.

Hoc autem obseruare volumus, & eos qui in ordinibus balistariorum sunt, quos per diuersas statuimus ciuitates, ordinantes eos, & arma facere antientes, vt & ipsi sola publica arma in armamentis publicis vniuersitatemque ciuitatis recondita corrigan, atq; renouent. Si qui vero vnum aliud armorum instruxerint, hoc similiter & ipsis inter publica arma praestent, Vrbium & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoq; custodiunt, qui in balistariorum deputati sunt, periculo patrum ciuitatum, sub quibus & ipsis balistariorum statuimus, & publicorum armamentorum diligentiam, atq; custodiām constitutus: quatenus si qui visi fuerint, aut deputati, aut fabricensi vendentes arma, prouideant per loca iudices eos suppliciis subdere, insuper etiam arma ab iis qui ea comparant fini pretio auferre, & publico vindicare.

C A P. III.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per presentem sanximus legem, in nulla ciuitate, aut provinciâ nostra Reipublica, habere licentiam priuatatos aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo: sed solos eos, qui inter fabricenses referuntur, hac instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum: & hoc à tua celitudine, & qui post te suscepit cingulum, custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos chartulariorum, qui sub tua celitudine in scrinio sunt constituti fabricens, periculo quinque inter eos priorum bonam opinionem habentes, & opportunos, qui in hac felicissima ciuitate, & in aliis ciuitatibus nostra Reipublica arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatatos, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt, inter fabricenses, armis factura agere causam: & in quibuscum, competerint locis, aliquos priuatatos hoc audientes, hac auferre, & scilicet applicare armamento. Si autem inter operarios priuatatos artifices operarios inuenirentur: hos, si voluerint, in militis statuere, & in descriptione non eminencia eorum facere, & destinare, nobis descriptionem artificum: vt per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, in quibus sunt publicæ fabrice, quatenus ipsi operantes arma, & de fisca annona accipiunt, hoc enim facto, & fabritiæ obseruato à predictis personis, licentia penitus nulli dabatur, neq; ciuitates inhabitantibus priuatatos, neq; villas incolentibus ruficis, armis vti aduersus alterutros, neque presumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terra cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem vtruntur. Oportet ergo eos, qui diriguntur à tua celitudine ex memoriato, fabricens, scrinio ad prohibendos priuatatos armorum factores, confessionem accipere etiam per loca iudicium, & subiectorum eis officiorum, & ciuitatum defensores, & patres, quia

*Sacra inſtitu-
tione et
iam ratio-
nem exi-
gant Aca-
demia.*

*Domus sa-
pientia, pa-
cis est sacra-
rium.*

*Stolidi-
thrasones,
qui scholis
arma infe-
runt.*

*Priuatiss
arma ad-
empta fue-
re.*

Præfides, & quia nihil valebunt de cetero horum que à nobis prohibita sunt, aliquid agere: sed que per presentem sancta sunt legem, custodient, paenam & in pecunia, & in ipsum formidantes caput. Sancimus enim magna quidem Alexandria iudicem negligentem, que à nobis sancta sunt, viginti auri librarum exoluere paenam, & cingulo cadere: & huic officium similiter auri librarum viginti dare paenam, & capitale subire supplicum: aliarum vero prouinciarum iudices dannum quidem decem librarum auri sustinere, similiare autem & ipsos casus cinguli subiacere, & coram officia. Defensores autem, & patres ciuitatum, trium librarum auri multari paena, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum comperientes non punierint, aut hoc agere valentibus non nuncient, sed latere permiserint.

C A P. I V.

Vt autem palam fiant que à nobis prohibita sunt, à priuatis, & aliis quibusdam, circa eos, qui in sacris nostris fabricensibus reservantur, fieri, aut priuatis vendi arma: & hoc per presentem legem significari curauimus. Probibemus enim priuatos operari & emere arcus, & sagittas & spathas, & enses qua vocare conseruerunt semispatha, & que vocantur Zabe, sive lorica, & contos, & quelibet modo vel figura facti lanceas, & qua apud Israeos nominantur monocopia, & appellatos fistulos, seu misilia: insuper & apidae, sive scuta, & galeas, seu casides, non enim ista alij quidam instruere sinimus, præter eos, qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus, solos autem fieri & vendi à priuatis, & priuatis vendi permitimus cultellos minores, quibus nullus in pralius viritur. Presentem igitur legem generalem tua celsitudine in hac proponat regia ciuitate, nec non & per alias ciuitates nostræ republica, vt omnes agnoscentes que placuerunt nobis, hæc obseruent.

C A P. V.

Denunciamus autem futuri preeesse huiusmodi custodia chartulariis ex memorato fabricensium scrinio, quia ex negligencia non solum pecuniarias sustinebunt paenas, sed etiam in corpore supplicia patientur, & militia cadent, insuper nec ipsius virtutis permitti à nobis scrinio in huiusmodi adesse sollicitudine, sed alii committi fabricensium curam.

Academia Hæc veteres; Ego vero admiror in quibusdam negligentes studiosos armatos incedere, contendere, disciplinam prouocare, depugnare, noctu etiam armatos discursus latrocinare, quod Nero & nequissimi fecerit, obtiuis superbe studiosos appellare, inuadere, ferire, quod urbanorum est latronum, adeo ut licentia armorum infamia pericula, latrociniaque è sylvis, lustrisque in vrbes, & politissimorum hominum phrontisteria excinerit. Neq; enim ignoramus vrbes esse, in quibus ipsius Iustitia, & sacræ Themidos alumni, se mutuis vulneribus conficiant, & ciues, iniquino quoque nefarie oppugnant. Quales illos olim iustitia interpretes, aut legum præfides sperabit res publica, qui velut ad latrocinia instiuerentur, ita graffiantur. Quid igitur suades? Quid enim? Princeps Martis hisce pullis leges militares ponat, quandoquidem Academicam mansuetudinem ferocula iactantia auferantur. Leges militiae Germanicæ è castris ad Academias reducenda sunt. Spir anno 1570. de equitibus ita sanctum est.

L. 66. In expeditionibus porro, excubis, vel in ipso præcessu sub plenis vexillis, vel in ipsa vigilarum statione, nemo alterum armata manu inuidito, aut ad monomachiam prouocato: hoc qui faxit, à præfectis qui presentes adfuerint vinclis tribuno equitum aut iudicio fistior.

L. 67. Nemo in alterum, sive in castris, sine extra ostia sclopum exonerato; aut armis quenquam retrorsum, vel aures vultu stante aggreditur; nec alterum ad equestris certamen prouocato; nec quouis modo vlli insolenter vim inserto, sub pena decernenda ex iure equestri.

L. 68. Nemo seu interdiu, seu noctu, in tentoria, seu papiliones aliorum insolenter irruit, nec vim inferto, sub pena gravissima, & declaratione iuris equitum.

L. 73. Nemo inimicitias discordiasque inuerteratas, tum in castris, tum in praesidiis, expeditione durante, renouato, neq;

ex proposito vindicare conatur: sed omnes huiusmodi negotia, vel supprimunto, vel per Tribunum equitum, cuiusque præfectos componi permittunto, vel via iuri ordinaria vtuntur: qui fecus faxit, paena legitima multator.

L. 74. Quisquis duos, pluresue inter se disidentes, vel etiam arma in seminudo strigentes, aut præsens conficerit, aut absens ex aliorum relatione cognoverit, pacem inter partes disidentes componit: factiose vero, re composita, pacem inter se stabilitam, durante expeditione, sine villa contradictione obseruant.

De peditata sic loquuntur leges. L. 29.

Duello temeraris omnes, & singuli sub pena capitis supercedento, familiari vero conuersationi, paci, & animorum coniunctioni sedulo studento.

L. 30. Scopis, hafis, armisque similibus, in duelli, sub militari sacramento, non vtuntur: gladij vero, cuique pro vita sua defensione, qua casim, qua punctum concedantur.

L. 31. Odium, rancore que inuenetur atum alto pectori delitescentem, nemo in villa bellica expeditione renouato, nec servilo modo, excepta via iuris, qua verbo, qua opere vindicato, qui cunque vero hanc constitutionem transgreſi fuerint, aut ei contrauenient, iudicii fistior, & examinata causa, honore vita plectuntur.

L. 32. Nulli etiam factiones inter partes diuersas excitanto: si vero inter quos contentiones inimicitiae, exorto fuerint, proximi qui que fideliter, & sine vlo personarum respectu, diribentes se ipsi prima, altera, tertia que vice confluentu: cui compositioni si quis deinde non acquiecerit, ei, is qui illum occiderit, paenam debitam inflixerit: qui vero diribitorem, vel inernem inuasit, iudicio fistior, & post sufficientem recti disquisitionem, capite plector.

L. 33. Qui vero adhuc alterum, vel gladio peteret, vel eundem in ipsum projectaret, seu ante, seu post direptam contentionem, vita multator.

L. 34. Ut gravius incommoda, periculaque præcaueantur, si inter duos, pluresue contentiones exortæ, vel etiam ad arma peruentum fuerit, nulli se vnius potius, quam alterius partis fautores, sed pugna direptores exhibent: huius vero legis transgressores, pro arbitrio belli duci puniuntur.

Quo malorum peruentum est, vt ne castrensi quidem modestia regi possint omnium artium, & virtutum studiorum studiosi adolescentes? At erupta libertate difluenter inueniuntur. Præstat bene descedere, quam male sum armamentum. Sed nec tamen omnes fugabuntur, temerarii, thrasones, imperiti, qui que studiorum priuilegia ad nequitiam vtuntur, solum vertent. Plures ad est inermis. uenient, nam disciplina trahit, dissolutio fugat.

R E G U L A VI.

Abstineant omnino à iurecurando, à contumelias, iniuriis, detractionibus, mendaciis, à iudea veritis, à locis etiam noxiis, vel à præfecto scholarum interdictis, denique à rebus omnibus, que morum honestati aduersentur.

Hisce de rebus aliud monere necesse non est, quam illa virtus præcipue studiosis vitanda esse. Certe quo quisque doctior est, eo opus est meliorem esse: verum his de virtutis satis dictum est libro tertio.

R E G U L A VII.

L. 11. Intelligent in iis, que ad mores & studia bonarum Nec domus, artium præstant, cum præcepta, sive admonitiones minus prode- nec refu- runt, Magistris in ipsi punitiis, officio non defuturos: qui aut blica stare paenas recusant, aut spem emendationis non ostenderint, aut potest: si in ceteris molesti, sive exemplo suo pernicioſi fuerint, sciant; se ea nec recte ex nostris scholis esse dimittendos.

Verum esse quod Plato censuit, iam ante docui; mia extente nempe delictis omnes fieri deterioriores. Verba Plato- vlla, nec nisi sunt ἡμέτερη τεφθόδυστοι οὐδὲ εἰχόμενα, οὐ σφεδεῖται αὐτοῖς supplicia μηροῦ κινημένα, τὰ δὲ νέων οὐθὲ περιπάτεται: τὸ δὲ τέτον peccatis. ἔναντίον ἡγε σφεδεῖται ἡ ἀγεία διάνοια, τοιούτος, οὐ ἀπελευθέρωται, οὐ μαρτυρεῖται. Deliciae ne- τελεῖ: id est delicias puerorum mores reddere difficiliores, moribus, nirolos, iracundos, & qui leuius occasionibus vehementer per- mitteantur; contra vero nimiam, & feram seruitutem, eorum- ritas man- dum mo- cipa facit.

dem more reddere humiles, illiberales, ab humane societatis commerciis abhorrentes, ac proinde tales, qui ad omnem consuetudinem, & familiaritatem plane sunt inepti.

Moderata severitas adoleſcentia faſilitas.

§. 12. Verum nunc alia quaestio vertitur: An personarum terrore, regi debeant adolescentes, que quia longior est, & singularem locum depositum, aliis temporis referuo. Hoc solum moneo, iustum esse, ab Academiis eos exulare, qui nec emendationis spem praebent, & aliis scandalis sunt. Gauifus sum hanc legem scholarum, etiam bellico Senatus consulto, à Germanis principibus esse approbatam. Nam de equitibus lege 45. ita sancitur. Dominicis item diebus, & quotiescumque ad officia diuina, seu Conciones signum datur, tam domini, nobilesue, quam eorundem famuli ad audiendum verbum Dei, & sacram Missæ officium sedulo incumbunt: quique interim in symposiis, tabernis, aliisque scandalis, levitatisbusque dicatis locis reprehenderetur, pena multator, habita ratione delicti: si quidem famulus fuerit, vinculis carcere constringitur: Sin dominus, nobilisue, ab equitum magistro vel quouis alio Praefecto verbis acriter increpator: Si vero nullam emendationem ostenderit, & prius apud Tribunalum militum reus factus fuerit, secundum iura equitum tandem ei denunciabitur, futurum ut hacten iam de causa, si à publico scandafo, impiaque viuenditione omnino non desisteret, publica iurius denunciatione ad aliorum exemplum exauceretur. Iam olim impietas castra infamavit:

Miles qui scandalo eft exauctoretur.

Nulla fides, pietas, que vivis, qui castra sequuntur.

Venales anima, ibi fas, ubi maxima merces.

Si caſtra offensas non ferunt, quid faciendum in ſcholis?

At comitia augustissimi confessus in Germania, etiam nobilium impietatem pena, & inhonestae missione persequantur. Quod si castra offendibus, & malis exemplis purganda censem proceros, cum tamen in castris pauci sint, qui malo exemplo non sint. Quid faciendum est in tenerrima inuentute, quorum innocentia, & imbecilla est, & incauta? Totam ego ciuitatem, in qua Academia constituta est, templi imitari esse optarem; sed quia ab ea puritate recessum est, habenda est summa cura eorum, qui sub nomine studiorum virtus sua, quibus ipsi percutunt, alias affrancant. Verum id non faciunt, quibus gratius, & lucrosius est multis potius auditores, quam discipulos numerare.

REGVL A VIII.

§. 13. Omnes, suis quoque Magistris obtemperent, rationem vero studendi ab illis prescriptam, tum in scholis, tum domi quam diligentissime seruent.

Methodus bona magnum est laboris compendium.

De obedientia cuius rationem Deo, Reipublicæ, parentibus reddere omnes oportet, dicam cum exposuero, quo honore præceptorem discipuli profesqui teneantur. Methodus res tam est necessaria, quam ipse labor studendi. Magna pars optimorum ingeniorum, dum viam ignotam ingressi sunt, a meta aberrarunt.

REGVL A IX.

§. 14. Serio animum ad studia, & constanter adiiciant, stat in scholis mature frequentandus studiis, in audiendis, & recolendis prelectionibus, ceterisque obeundis exercitationibus diligentes. Quod si quid minus asequantur, aut si quid dubitent, magistrum consulant.

Quod studiofam inuentutem maximo periculo studiorum, & morum infestat, est ocii dulcedo. Magnum malum, quia nihil agendo, omnia cuerit, nec cedem, sed fructu modo priuati desides, sed vires ipsas memorie, mentem et ingenii, iudicii, eneruat.

Diligentesigitur, industrios, gnauios adolescentes requirunt, quibus stimula ocii excutiat, quos Agnorita in scamma producat, quibus Strenua robur, perseverantiamque donet. Discutiant & ocii, & adolescentia vita, docto, & pulchro labore florens ætas,

quo uno præcipue delinimenta desidia fugit. Interrogatus quidam Thessalus, quinam ē popularibus suis requiſiti essent: Respondit eos, qui à bello feriati essent. Ego libere respondeo, si fallor, fallo certe in paucissimis: Nulli me adolescenti fide, nisi in quo industria, diligentiam, laborem video. Quantumcumque compositu videantur ad probitatem vultus, licet verba, gestusque sanctitatem praferant, omnium templorum limina terant, non credo religionem, virtutem, castitatem illis cordi esse, si ocio delectantur, non est desideriosa, non est marcia pietas, non magis, quam superba. Vita caret illa affectatio, quia officio suo deficit, ideoq; mox in tabem soluitur. Studiosus es: virtutem exercet, literas, scientias addicet. Prima pars pietatis est, vocationi suæ parere, parentum voluntati obsequi. Ipsum corpus ocio languescit, & frigidis morbis opprimitur, si Galeno credimus. Animus vero penitus obbruscit. Magna in laude pono Gymnophistarum exercitationes, & iuuentutis institutionem, nobis etiam ad imitandum propositam: Vocatos enim adolescentes ad mensam, ante, quam fercula apponenterunt, quidnam ad eam usque horam egissent, interrogabant: Ut respondendi verecundia onerarent eos, qui ociose diem transegissent, laude excitarent alios, quorum aliquo in opere spectabilis fuisset industria.

§. 15. Audiant diligentiam plus quam humanam, & qua possunt, sequantur. De maiore Plinio sic scribit Plinius minor: Erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilancia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studienti statim à nocte multa: byeme vero ab hora septima, vel cum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni parvissimi, non nunquam erat inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespaſianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum saepe, quem interdiu leuem, & facilem veterum more sumebat astate, si quid otio, iacebat in sole, liber legebatur, annotabat, excerpbat. Nibil eius unquam legit, quod non exciperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua ex parte prodesset. Post Solem plerumque frigida laubatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studiebat inveniente tempus. Super hanc liber legebatur, annotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quendam pronunciasset perperam, reuocasse, & repeti cogisse. Haec arunculum meum dixisse: Intellexeras nempe; cum ille annusset. Cui ergo reuocabas? Decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat astate à canula, hieme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege co gente. Hac inter medios labores, vrbisque fremuit. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distinguitur, tertius, auditis, aut audierat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solitus ceteris curis, huic rurivacabat. Ad larus notarius cum libro, & pugillaris, cuius manus, hieme manica muniebantur, ut ne celi quidem asperitas vulum studiis tempus scripteret: studierat. Quia ex causa Roma quoque sela reverberatur. Repeto me correpsum ab eo, cum ambularem: Poteras, inquit, has horas Læticia pro non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorūque commentarios cxx. miserebatur, opifigraphos quidem, & minitissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lazio Licinio cccc. milibus nummum, & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum probus oſſuisse? Rursus cum audis quid studiis laboris impenderit, nec minia vñſcripſisse satu, nec legiſſe? Quod est enim, quod non aut illa cit. occupa-

Studioſus
nemo bo-
nuſ, niſi &
diligenſ.

Quis hoc
tempore
ſtudioſus
erit?

Seneca inſi-
gnis di-
ligenzia.

Aemulare
adoleſcens,
& tu, qui
genitatem
iuentum.

Monſtroſa
di-
ligenzia
philosopho-
rum.

Attentio
principia
caſa pro-
ficiendi.

occupationes impediſcere, aut hac iſtantia non poſit effi-
cere? Itaque ſoleo ridere, cum me quidem ſtudioſum vocant, qui, ſi
comparer illi, ſun deſidioſimus. Ego autem tantum, quem
partim publica, partim amicorum officia diſtringunt? Quis
ex iſta, qui tota vita literis aſſident, collatus illi non quaſi ſo-
mo, & invertit deditus erubet? Extende epifolam, quam
uiſt hoc ſolum, quod requirebas, ſcribere deſtinuſem, quos ſci-
licet libros reliquifer. Conſido tamen haec quoque tibi non mi-
nus grata, quam ipſos libros, futura, que te non tantum ad
legendos eos, verum etiam ad ſimile aliquid elaborandum,
poſſunt amulatioſis ſtimuli excitare.

Neque minor Seneca diligentia. Epift. 8. Tu me,
vitare turbam iubes, ſeſſedere, & conſientia eſſe contentum:
Vbi illa precepta veſtra, que impreman in actu mori? Quid?
Ego tibi videor interim ſedere? In hoc me recondidi, & foras
clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium
dies exiſt: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno,
& tu, qui
enim
iuentum
iuentum
doceſ.

Hoceſt ſero ſtudiis animum applicare. Non hoc
moneo, vt cum Demoſthene contra amnum ca-
dentiū fragorē declameti, vt lapilli ori im-
poſiti, caninam literam a lingua extorqueat; non ut
ritu Carneadeo, etiam in menſa ſpeculationum En-
thuſiaſtū manus a cibo auocet, multo minus ut
cum Democrito oculos eruatis, ne animi intentio-
nem alio vertant. Monſtra fuit illa Carneadea, &
Democritea, viuam, vegetamque diligentiam requi-
ro, qua rebus humanis animos non subducet, ſed
accommodeſt. Ut ille fit Reipublica pariter opera, &
ocium operofum.

§. 16. In ipliſ lectionibus, ſumma cum mode-
ſtia attentionem requiro. Refert Strabo lib. 15. Geo-
graphie, Apud Brachmanns Indorum philoſophos,
non licuisse loqui, non ſternutare, non exſcreare,
quod ſi cui incuria, vel natura huiuscemodi quippiā
extortiſſeret, pœna erat ad vnum diem auditorio ex-
cludi. Oſcillationem censura, quaſi vomitum per-
ſtingebat, animi enim vagam ſecuritatem, præſentibus
minime intentam, ſignificare putabant. Gellius
quoque tradit lib. 5. cap. 20. In Academia Attica, ne
riſum quidem permifſum fuſſe initio. Summa itaque
cura audire conuenit, ne toroſentibus hominibus,
loqui parietibus preceptor videatur.

Conſulendi quoque in rebus dubiis, & ſine i-
nepo pudore, magiſtri; Multi enim non proficiunt,
quia ignorationem proſiſteri non audent. Repeten-
da dicitur, ruminandaque lectiones, & ſi quid diſ-
cultatis occurrat, ē magiſtro diſcenda ſolutio. Ita
conſtitutiones noſtræ monent p. 4. cap. 3. §. 3.

Et reg. comm. 11. Poſt lectionem in ſchola, vel prope
ſcholam maneat ſaltem per quadrantem, vt poſſint ad eum
interrogandū auditores accedere: & lectionum rationem
interdum exigit, curaret ut earepetantur.

Talem ſuis ſe diſcipulus Atralus exhibuit, quem
Seneca gratus diſcipulus laudat Ep. 108. Haec nobis pre-
cipere attalum memini, cum ſcholam eius obſideremus, & pri-
mivirenemus, & ultimi exiremus: Ambulanter quoq; illum
ad aliquas diſputationes euocaremus. Non tantum paratum
diſcenſoribus, ſed obuium.

R E G U L A X.

§. 17. In ſcholis ne hac illac diuagentur; ſed in ſuis quiſq; ſubelliſ lociſq; modeſte ac ſilentio fibi ac ſuis rebus intentiſ finit,
neque ſchola egreditantur, niſi ſecta a magiſtro excundi po-
teſtate. Ne ſcanno, cathedram, ſellam, parietes, ianuas, ſene-
bras, neque altius quidpiam pingendo, ſcribendo, ſcalpello,
aliaue ratione deturpi, ſeu notent.

Huic legi exponenda non immoror, quia ex ſe, &
themidos diſtamine manifeſta eſt; Nec in illam niſi a
peris, aut puerilibus delinquitur.

R E G U L A XI.

§. 18. Praeſas aut etiam ſuſpectas aliorū conſuetudines fu-

giant; cum iis tantummodo verſentur, quorum exemplo &
conſuetudine in literarum ſtudio virtutumque proſciant.

Erorem in Republica puto, quod non datur a-
ctio praeue amicitiae, & conſuetudinis. Quantum e-
nim eſſet pteſtum, ſi dies illi dici poſſet, ſi praetor
actionem daret in eum, qui cum improbo verſare-
etur? Magnum malum eſt, ſemperque erit, Reipu-
blica, & ſcholarum, prauorum ſocietas: morbi enim,
peſtis, & rabies contagione ſe vulgant, ſanitas in ſo-
cium non tranſfunditur. Omnes ergo optimos qui-
buſcum conuerſent, elegant, eos cum quibus con-
ſpecti non erubefcant: à quibus fructum, non igno-
miniā colligant. Aliquid ſemper mali propter vi-
cinum malum, ab Academiis nunquam omnia mala
abſunt, ſepe adſunt plurima. Sunt in omni Academe-
ia ἐρωπόθεοι χριſtiani, ſub eodem teſto hitundines,
quaē garrit & immunditia moleſta ſunt. Optime
monuit Pythagoras γαματον χαμη τρέφει; ea qua curuſ
ſunt vnguibus non alete. Sed tamen contractis armis il-
la ſe quoque inſinuant, nec niſi poſtquam nocue-
runt, maniſta fiunt.

Σκυλλὸν λέοντος πάντα μὲν πάντα τρέφει.
Catulū Leonis omnis quidem ciuitas alit, Sed leonis eſſe
natūram ignorat, cum factus fuerit leo, danno ſuo
intelligit. Omnis ſimilitudo ad conciliandum amo-
rem eft efficax, ſed maxime ſtudiorum. Scitum eft
illud:

Γέρων γέρων πλάστην οὐδὲν εἶχε,
Πάπις παῦδι, καὶ γυναικὶ περισσοτέρην γυνί,
Νοτόν τὸ δίδυνοντα, καὶ δυοπεζεῖα
Απόδεις, επαδεῖς εἴτε τηρεομένῳ.

Seni ſenex lingua ſuauifimam habet, & puero puer, &
mulieri mulier, eger ego, & qui in ſuſpicio confli-
tuat, illi qui eadem expertus eft.

Cauendum etiam in ipla virtutum ſchola; ſeuere,
ſed vere dictum eft: cum ſcorionibus habitas. Scorpiones
ſunt quorum ſocietas peſtiferā eft; qui arcuata
cauda celeriter percutiunt, & eodem telo, quo vul-
nus aperiunt, etiam venena infundunt, fistulatum
enim gerunt aculeum; Improbis quoque ſodales arte
ſe in familiaritatē inſinuant, & eadem arte peri-
mut. Scorpii ſemper cauda in iectu eft, nulloq; mo-
mento meditari ieffat, ne defit occaſionis. Fent ob-
liquo iectu, & inflexo. Hos quia internoscere non li-
cet omnes, lege eos iubentur fugere, quiunque co-
gnouerunt. Quod ſi quispia hominibus publice
infamib; familiariter vtatur, merito honeſtiorum
conſortio depelliſtur; nam tam impia ſocietate ſuam
iam famam ipſe proſcriptiſt.

R E G U L A XII.

§. 19. A libris pernicioſis, & inutilibus legendis
proſrus abſtineant. Serio hoc agendum omnibus A-
cademiarum rectoribus, vt malos libros excuriant.
Certe reg. 8. profeſſorum noſtrorum id exigit. Le-
ctionem ſpiritualem paſſerim de ſanctorum vitiis reuenerenter
commendet: contra vero non ſolum ipſe ab impuris ſcriptori-
bus, & omnino in quibus fit aliiquid, quod bonis moribus no-
re queat, iuuentur prelegendis abſtineat; ſed ab iuuentu etiam
extra ſcholam legendis diſcipulos quam maxime potest, de-
terreat.

Eadem mente conſt. p. 4. cap. 5. & eius declaratio-
nem in libris Ethnica litterarum humaniorum nihil quod honeſta-
ti repugnet, prelegatur. Reliquis vt ſhola Aegypti ſocietas
vti poterit. Christianorum opera quam uia bona eſſent, ſi ta-
men malus fuerit autor, legenda non ſunt; ne ad autorem ali-
qui afficiantur. Et conuenit, ad particularia deſcendendo,
qui libri ſint prelegendis tam in humanioribus, quam in aliis
diſcipulis, qui vero prelegionis poſſunt, conſtituere.

Et cap. 14. Generatum illi prelegentur libri, qui in qua-
uis facultate ſolidioris ac ſecurioris doctrina habeantur. Nec
illi ſunt attingendi, quorum doctrina, vel auctores ſuſpecti
ſunt. Hi tamen particulatim in quauis vnueritate nomi-
nentur.

Actio praeue
conſuetudi-
niis inſi-
tuenda.

Socius ma-
lus contra
te teſtis eſt.

Republi-
ca malos ex-
cludere non
potest, ideo
ſingulis
ſunt vitian-
di.

Similitudo
amicitiae
cauſa.

Improbis-
gaces ad no-
cendum.

Fama vilis
eſt illi, cuī
malus ſoda-
lia eſt carus.

P̄ libri co-
mendati.

Obscena o-
mittenda.

Malus au-
tor boni o-
peris negli-
gendus.

mentur. In Theologia legetur vetus & nouum Testamentum, & doctrina scholastica D. Thom. & in ea, quam postiuam vocant, eligentur iū autores, qui ad scopum nostrum magis conuenire videbuntur.

Sepius contra libros malos agendum. Quod attinet ad libros humaniorum litterarum Latinos, vel Gracos, abstineatur in viuis etiabimmo quoque, quemadmodum in Collegiis, quoad eius fieri poterit, ab eis iuuenti prelegendis, in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat; nisi prius a rebus, & verbis dishonestis purgati sint.

Omnia in serpente specta sunt. Et declaratio. Quamvis liber suspicione male doctrine varet, cum tamen suspectus est autor, legi eum non conuenit. Solet enim opus in causa esse, ut qui legit, ad autorem officiatur: & auctoritas quam apud ipsum habet in iis, quae bene dicit, posset postmodum aliquid persuadere ex iis, quae male dicit. Rarum est etiam aliquid veneni non admisceri in iis, quae à peccore veneni pleno egreduntur.

Maxima librorum mala sunt incuria visitatorum inuita. Et de libris humanioris literaturae sic statuit: Si aliqui omnino purgari non poterunt, quemadmodum Terentius, potius non legantur: ne rerum qualitas animorum pritatem offendat.

Matorum librorum non est finis. §. 20. Neque vero queri hic quisquam potest. Si de rebus obscenis loqui flagitiosum est, cur eloquentiam in illis explicandis desideres? Plurima sane hodie sunt vitiorum in libris irritantia, & mala studiosius leguntur; hoc ad Rem publicam pertinet, ut quae monetae cudentiae leges seueras tuerit, eadem etiam de libris statuat, nam plus est, animos quam fidem commerciorum corrumpi. Documenta quae doctissimus noster Delrio in facis adagialib⁹ in hanc rem profert, ipsius verbis legi malo. In Ecc. 12. Quid si diversa & discrepantia disputaueris, & curiositate nimis

huc atque illuc animum dedaxeris, etiam in uno libro multi sunt libri. Vnde dictum est, ex multiloquio non effugies peccatum: talibus igitur libris non est finis. Bonum enim & veritas certo fine concluditur: mala autem vero atque mendacium fine fine sunt: & quanto plus requiruntur, tanto maior eorum series nascitur. Consentium Alcuinus, Liran. Arboreus, & alij, nisi quod hi potissimum intorquent contra ipsos scriptores, nam

— tenet insatiabile multos

Libri hereticorum merito a Republica excluduntur. scribendi cacochylis: quod certe stricti viribus adhuc legibus par esset coerceri, ne quid non recognitum a censoribus edatur in lucem; & mala manus si quid editum, expurgetur. Catholici peccoris hoc votum est: ut Ios. Scaligeri in elenco diffundat; Expurgatorios indices habere, Marranorum est: heretico, & a recta fide apostata, digna gnome est.

Mala lectio anima venenum. Alijetiam doctrinam Salomonis lectoribus virem, & quidem merito, consentit. Prudenter Ioan. Terus; Qui ab uno illo libro scriptura sacra discedit, & ad multos illos, hoc est, ad varia hominum commenta se convertit, is nunquam perueniet ad veram finem, qui Deus est: vel nunquam perueniet ad veram scientiam. Sicut Paulus ait; semper dissententes, nunquam ad scientiam veritatis pertingunt, qui omni vento doctrine mouentur. Sic igitur, non temere quaevis esculenta, circa delectum, palato admiratum, nisi ante simus per omnia certi: sic quoque, immo multo diligentius curandum est, ne quaeribet quorumlibet nugas tua lectione digneris.

Primum enim illud tanum corporis periculo agitur: alterum vero istud anima. Sic ille, qui prior Olympiodorus, enumerat genera voluminum, a quibus nos arceret Salomon; Nempe 1. genitum volumina & monumenta, qui scilicet alter alterius erunt & impugnant sententias, semperque inter se gravissimum bellum gerunt, 2. hereticorum iniucem disidentium libros, 3. recentia Iudeorum volumina & secundaria, (hoc est, Deuterotica Thalmudistarum) quae infinita sunt prope, & fabulis conferta. Dumenum scripturas novis quibusdam figuris interpretari student, in ridiculis fabulas & genealogias conuersi sunt, & traditiones ediderunt a sententia scriptoris longe aberrantes: de his ultimis lector adire poterit Nicolai Serary nostri commentarium de Rabbini: de hereticis res nota & expedita, & Ecclesia calculo itidem pro-

Qui libri fugiendi.

bata; de gentium libris, non aequo moderatio in his & delectus, non penitus fuga consilitur: dixi fusa in prefatione Tragici syntagmati ad eterna dignum memoria Laeumum Torrentium, patria mea tum Episcopum.

Addo duntaxat eruditus & p̄ patris sententiam: Istodus est Pelusiota, lib. 2. epist. 3. ad Timotheum; quem excitans ad sacra scriptura studium, commemorata eius dignitate, virilate, dulcedine, concludit; ex seculari sapientia externa eruditione tantum nobis instar apicula colligendum, quantum ad nostram philosophiam conductus: reliquum valere iubendum, οὐν μὲν ἔν τε γένεσιν εἰς τὴν καθῆ ημᾶς φιλοσοφίαν ἐπ τῆς ἔξωθεν παρέδεστρως, ὥστε ἢ μέλιτα δραγμέσαι, τὸ τοπίον ἀπαν χάριειν εἴα. Finem facio cum Quintiliiani monito libr. 10. institutionum oratoriarum cap. 1. Optimis affueſcendunt, & multa magis, quam mulorum lectione, formanda mens, & ducendus est color.

REGVL A XIII.

§. 21. Nec ad publica spectacula, comedias, ludos, neq; ad supplicia reorum eant, neque personam ullam in extero Spectacula rum scenis agant nisi data prius à magistro, vel à praefecto morum verna.

De spectaculis libro tertio dixi, quæ si quis legere voluerit, suo hancl legem suffragio probabit.

REGVL A XIV.

§. 22. Sincerum animum, purumque conservare ac diuinis legibus summa diligentia obtemperare nitantur: Deo vero ac sanctissima virginis Deipara, caterisque sanctis per ape, Sapiens atque ex animo se commendent. Angelorum ope aſſidue, diuina paſſim præcepit vero angelis custodis implorent. Modestiam tum alibi ritate gemit, tum in templo, atque in schola portisimam seruent.

REGVL A XV.

§. 23. In rebus denique atque actionibus omnibus se gerant; vt facile quius intelligat, eos non minus virtutum virtusque integratis esse, quam literarum doctrinæq; studiosos.

Hæc igitur non modo suæ salutis gratia, verum etiam scholarum, & academiarum honori consulentes, magno studio curabunt. De pietate, & virtutum studio libris duobus iam egi, que tamen studiosis literarum, utpote nobilioribus Christiana iuuentæ membris, potissimum commando.

CAPVT IX.

Professores scientiarum in honore habentur esse.

§. 1. PRÆCEPTVM de honorandis parentibus Professori per parentis servantia, est longautas. In partem parentum veniunt animorum formatores, eruditio[n]is fontes, & sapientia, virtutumque clarissimi auctores, parentum igitur honorem illi quoque merentur. Nec Alexander minus se Aristotelii, quam Philippo, immo amplius debere, & agnouit, & regia voce profellus est. Quod à Philippo vt viueret, ab Aristotele, vt bene viueret, accepisset. Tota res hisce paucis definiiti potest.

§. 2. Professores publico commendo, diuinæque gloriae immensos quos sustinent, labores consecrare debent, non vita mollis, & quietæ delimitant, non honorum vana quætere, hoc enim cum in omni munere turpe sit, in sapientia candidato sanc est turpissimum. Quis enim ferat pulcherrimarum, abditissimarumque rerum, laboriosissimam cognitionem, ipsiusque doctrinam virtutis rebus fœdissimis, atque inanisimis feruere? Non debent à fine, optimo que excidere illi, qui ad finem, optimumque a lios deducunt.

§. 3. Præceptores honorare debent, non modo discipuli, sed eorum quoque parentes, & Relipublica. Parentes quidem, quia eos, quasi alios patrato rantes